

คำนำ

เรื่องทุนกับแรง ของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

ธเนศ อภารณ์สุวรรณ

เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๓๖ ผมไปค้นและอ่านเอกสารเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย ในห้องสมุด Carl A. Kroch ซึ่งเป็นห้องสมุดเพิ่งสร้างเสร็จใหม่ล่าสุด เป็นห้องสมุดเฉพาะ เอกสารและการศึกษาเรื่องເອເຊີຍອູ້ໃນห้องสมุดกลางหรือห้องสมุดໂຄລິນຂອງมหาวิทยาลัย คอร์แนล ห้องสมุด Kroch นั้นเดิมກ็คือห้องสมุดวารสัน (Wason) ที่นักประวัติศาสตร์ไทยชั้นนำ และนักศึกษาไทยคิดถึงไทยและเทคโนโลยีจากด้านต่างๆ ที่ถูกนำมาใช้ในการศึกษา ห้องสมุดที่ผู้ใช้ประทับใจและอยากกลับมาใช้บริการอีก ในระหว่างการค้นและคว้าไปตาม ถนนดึกบังเอญอ่อนพับบทความชั้นหนึ่ง ที่ว่าบังเอญก็ เพราะไม่ได้ดังใจหาหรือคาดมาก่อนว่า จะเจอบทความชั้นดังกล่าว ซึ่งเป็นบทความที่ผมรู้สึกตื่นเต้นอย่างมาก เนื่องจากเป็นเรื่องที่ “ไม่เคยมีใครพูดถึงมาก่อนเลย และคิดว่าคงไม่เคยมีการตีพิมพ์ข้า้อกเล่นนับแต่การพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ รศ. ๑๓ (พ.ศ. ๒๔๓๗) จนถึงปัจจุบันนับเป็นเวลาได้ ๘๙ ปีแล้ว

ที่ทำให้เปลกใจเป็นอย่างยิ่งก็เนื่องมาจากทความดังกล่าวเป็นอรรถาธิบายเรื่อง “ทุนกับแรง” อันเป็นความเรียงด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง ซึ่งนอกจากเป็นศาสตร์ที่ใหม่มากๆ ในเมืองไทยสมัยก่อนแล้ว ยังเป็นศาสตร์สมัยใหม่วิชาแรกที่ถูกห้ามไม่ให้เรียน เดิมที่นักประวัติศาสตร์ไทยเชื่อกันว่างานเขียนทางเศรษฐศาสตร์ในสยามนั้น ที่เก่าสุดเห็นจะได้แก่ งานเขียนเรื่อง ทรัพยศาสตร์ ของเจ้าพระยาสุริyanวัต ตีพิมพ์ในปีพ.ศ. ๒๔๕๕ ในสมัย รัชกาลที่ ๖ โดยได้รับแนวความคิดจากคำปราศรีราเศรษฐศาสตร์การเมืองของจอห์น สจวรต มิลล์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าฯ ทรงวิจารณ์หนังสือเล่มนี้ว่า “ยังไม่ควรมีการศึกษาลักษณะที่ เรียกว่าทรัพยศาสตร์ในประเทศไทย” งานนั้นทางการได้ขอร้องผู้พิมพ์ไม่ให้นำหนังสือออก

จำนวนผู้เผยแพร่เนื้อหาจากยังไม่มีกฎหมายเช่นเชอร์ ต่อมาในสมัย
รัชกาลที่ ๗ จึงมีการออกกฎหมายอาญาห้ามสอนลักษณะเศรษฐกิจใน
โรงเรียนข้าราชการพลเรือน กระทำห้ามลงโทษเปลี่ยนแปลงการปกครอง

๒๔๗๕ จึงมีการยกเลิกการห้ามเผยแพร่ลักษณะเศรษฐกิจ^๑ วิชาลักษณะเศรษฐกิจกล้ายเป็นวิชา
สำคัญไปสำหรับนักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง จึงไม่ใช่เรื่องบังเอิญที่
ความขัดแย้งทางการเมืองครั้งแรกหลังการปฏิวัติ ๒๔๗๕ ที่บันทึกคณะกรรมการราษฎรและระบบ
การปกครองใหม่อ่อน弱ให้ผลลัพธามากจากปัญหาเศรษฐกิจการเมือง ซึ่งในประวัติศาสตร์ก็คือ
จากเอกสาร “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ของหลวงประดิษฐ์มนูธรรมหรือต่อมานายบรีดี
พนมยังคงนั้นเอง

บทนิพนธ์เรื่อง “ทุนกับแรง” นอกจากจะเป็นงานชี้แจงทางด้านเศรษฐศาสตร์
การเมืองในสยามแล้ว ที่น่าเบลอกใจอย่างยิ่งคือองค์ผู้นิพนธ์งานชิ้นนี้คือพระเจ้าน้องยาเธอ
กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ (พระยศในขณะนั้น) โดยทั่วไปนักประวัติศาสตร์และวงวิชาการ
ไทยเคยอ่านและคุ้นเคยกับงานด้านประวัติศาสตร์และการปกครองของสมเด็จยุทธยา
ดำรงราชานุภาพ ซึ่งทรงได้รับสมญาว่าเป็น “บิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย” ๒ การค้นพบบท
นิพนธ์เรื่องดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าความเป็นนักประวัติศาสตร์ของพระองค์ท่าน ไม่ได้จำกัด
อยู่แต่เพียงเรื่องประวัติศาสตร์และพงศาวดารเท่านั้น หากยังมีความสนใจเรื่อง
วิชาการเรื่องอื่นๆพร้อมกันไปด้วย

“แลกราที่จะเรียบเรียงเรื่องทุนกับแรง ลงเบนคำอธิบายแก่ท่านหัวหน้าครั้งนี้
ข้าพเจ้าได้ตั้งใจเรื่องเดียวที่จะตั้งเป็นรูปเรื่องหลักสถาน เพราเรื่องนี้เป็นเรื่องกว้างขวาง
และยากที่จะพรรณนาให้พิสดาร พอยเข้าใจปูริปูริในที่จำกัดเท่าที่มีหน้ากระดาษส่วนหนึ่งใน

^๑ กนกศักดิ์ แก้วเทพ, “วิชีวิทยาและปริมาณทอลในการศึกษาวิจัยเศรษฐกิจไทย: พร้อมแนะนำหัวข้อเรื่อง “เมืองตัน” วารสารเศรษฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์ ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (สิงหาคม ๒๕๓๓), หน้า ๑๓๑-๔.

^๒ สุลักษณ์ ศิริรักษ์เคยหัวห่วงไว้ว่านแล้วว่าการเรียกสมญาของสมเด็จยุทธยาดำรงราชานุภาพ
ว่า “พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย” นั้นไม่ถูกต้อง เนื่องจากวิชาประวัติศาสตร์ไม่ได้มีฐานะและยศอันนับ
เนื่องได้ ทั้งยังไม่ใช่เข้าของที่เป็นของเฉพาะแต่ในพระบรมวงศานุวงศ์เท่านั้น จึงไม่ต้องใช้ราชศัพท์นำหน้า
แต่ควรเรียกเพียง “บิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย”

หนังสือพิมพ์ชีรญาณนี้ได้ แต่อย่างไรก็ต ข้าพเจ้าจะลองเรียนเรียงคู ถ้าหากจะตกลง
ผลัดพลังประการได้ต้องขอไทย”

นั่นเป็นคำขึ้นต้นของบทนิพนธ์ที่แจ้งให้ผู้อ่านทราบว่าเรื่องทุนกับแรงนั้นเป็นเรื่องยาก
ที่จะอธิบายให้เข้าใจได้อย่างกระจางแจ้งในเนื้อที่อันจำกัด แต่หลังจากอ่านจบแล้ว จะรู้สึก
ทันทีว่าเรื่องทุนกับแรงนั้นไม่ยากอย่างที่กล่าวกัน เนื่องจากสมเด็จกรมพระยาดำรงฯ ทรง
ย่อๆ จนทำให้เรื่องนั้นเป็นธรรมดากล่าวกันได้กับความรู้และลักษณะสังคมสยามสมัยนั้นเป็น
อย่างดี

สมเด็จกรมพระยาดำรงฯ ทรงอธิบายความเรื่องทุนกับแรงอย่างย่อๆ พอให้ผู้อ่าน
เข้าใจเป็นพื้น เนื่องจากเป็นวิชาการใหม่ทรงเกรงว่าผู้อ่านจะไม่อาจเข้าใจได่ง่ายๆ ดังเช่น
เรื่องอื่นๆ ที่มีการพูดกันในสมัยนั้น พระเดินเท้าบทนิพนธ์นำเสนอคือความสำคัญของการเลี้ยง
ชีวิตของคนทั่วไป ว่าจะต้องมีเชื้อที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ไปได้จนถึงอายุขัย เชื้อแห่งการเลี้ยง
ชีพในที่นี้คือทรัพย์สมบัติ เมื่อเป็นเช่นนี้ “การแสวงหาสมบัติ” จึงกลายเป็นกิจกรรมพื้นฐาน
ในชีวิตของคนเราไป

ปัจจัยที่สำคัญอันขาดไม่ได้สำหรับคนในการแสวงหาสมบัติคือ “ที่อย่าง ๑ ทุนอย่าง
๑ และแรงอย่าง ๑” ถ้าพูดในภาษาเศรษฐศาสตร์ปัจจุบันก็คือ “ที่ดิน ทุนและแรงงาน” นั้นเอง
เมื่อมีการแสวงหาสมบัติเพื่อการเลี้ยงชีวิตกันแล้ว ต่อไปก็นำไปสู่การค้าเพื่อหากำไร
ลักษณะการค้าการลงทุนก็มี ๒ แบบๆ ที่ ๑ คือการลงทุนของเอกชน แบบที่ ๒ คือการ
ลงทุนของบริษัท

ประเด็นสุดท้ายใน “ทุนกับแรง” ก็คือปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของทุนกับลูกจ้าง
ซึ่งมักมีการวิวัฒนาและโครงสร้างถูกออกแบบเป็น “ชาศึก” ต่อกัน เนื่องจากมีผลประโยชน์ที่ขัดแย้งกัน
ฝ่ายเจ้าของทุนใช้วิธีดูแลลูกจ้างหรือตัดเงินเดือน ฝ่ายลูกจ้างหาอุบัติรวมตัวกันตั้งเป็น “อั้งยี่”
จากนั้นจึงใช้วิธีหยุดงาน บทนิพนธ์ฉบับลงตรงที่วิธีการต่างๆ ในอันที่จะสร้างความปรองดอง
กันระหว่างทุนกับแรงไปตลอดกาล

ในที่นี้ผมมีข้อสังเกตบางประการดังต่อไปนี้ ประการแรกเห็นได้ว่าแนวความคิดเรื่อง
เศรษฐศาสตร์การเมืองในสยามเก้ายังเป็นแบบสังคมก่อนทุนนิยมหรือก่อนสมัยใหม่ การpolit
และการลงทุนจึงเป็นการหาเลี้ยงชีพเหมือนกันไม่ว่าจากขอทานหรือเศรษฐี นั้นคือยังมอง

จาก	๗	หนังสือเก่า

ไม่เห็นอานุภาพและพลังของทุนในระบบการผลิตแบบใหม่ที่เรียกว่าระบบทุนนิยม ที่จะมีผลต่อความสัมพันธ์ของคนในสังคมในปริมาณ lokal ที่จะค่อยๆ แยกออกเป็นทางการเมืองทางด้านเศรษฐกิจ และทางวัฒนธรรมเป็นต้น

บทนิพนธ์เริ่มด้วยการอธิบายว่าธรรมชาติของคนทั้งหลายนั้นคือ “การเลี้ยงชีวิต” ซึ่งอุปมาเหมือนกับเปลวไฟ การที่จะดับหรือแปรปรวนหรือติดอยู่ขึ้นอยู่กับ “เชื้อต่างๆ กล่าวคือ ไส้เดี้ยงแล่นมันเป็นต้นเพิ่มเติมอยู่พอเพียงคนใดก็ตี ชีวิตของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายย่อมต้องอาศัยเครื่องบำรุงเลี้ยงต่างๆ คืออาหารเป็นต้นเจ้อจานอยู่ไม่ขาดจึงจะอยู่ไปได้”

สมมติฐานเบื้องต้นของเศรษฐศาสตร์การเมืองที่สมเด็จฯ ทรงคุณพบก็คือ “ความรักษาชีวิตเป็นเครื่องบังคับให้คนทั้งหลายต้องห่วงข่ายหาทรัพย์สมบัติ เครื่องเลี้ยงชีวิตอยู่ด้วยกันทั่วไป ใครเกิดมากก็สมอนีบัญหาประจำตัวอกรมาให้จำต้องคิด ว่า จะประกอบการอย่างใดดีหนอ ซึ่งจะได้สมบัติพอบำรุงเลี้ยงชีวิตไปกว่าจะสิ้นสังขาร ดังนี้ทั่วทุกตัวคน” เชื้อแห่งการเลี้ยงชีวินที่นี้คือทรัพย์สมบัติ เมื่อเป็นเช่นนี้ “การแสวงหาสมบัติ” จึงกลายเป็นกิจกรรมพื้นฐานในชีวิตของคนเราไป บัญหาที่น่าจะต้องถามต่อไปคือว่า ความคิดที่ว่าสมบัติเป็นเครื่องเลี้ยงชีวะและเป็นสิ่งสำคัญพื้นฐานสำหรับชีวิตนั้น เป็นความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น หรือเป็นความคิดเก่าที่มีต่อเนื่องมานานแล้วในสังคมไทยสยาม

ในสมัยก่อนโน้นการพูดถึง “เอกชน” ก็น่าสนใจ เพราะความหมายไม่ใช่แบบที่เราเข้าใจในปัจจุบันว่า “เอกชน” คือตรงข้ามกับของรัฐหรือราชการ เนื่องจากสมัยก่อนนั้นยังไม่มีการแบ่งลักษณะกรรมสิทธิ์ที่เป็นของรัฐและเอกชน ทั้งสังคมการเมืองไทยยังไม่เกิดสิ่งที่เรียกว่า “ภาคสังคม” ที่ดำรงอยู่นอกรัฐราชวงศ์และเผชิญหน้ารัฐราชการ คำว่า “เอกชน” สมัยนั้น จึงมีความหมายทางปริมาณเพียงว่า “คน ๆ หนึ่ง” เท่านั้นมากกว่าความหมายทางคุณภาพ ไม่ว่าจะเป็นเจ้านาย เสนนาดี ขุนนาง เจ้าภาษา นายอากรหรือชาวบ้านคนหนึ่งก็เป็นเอกชน เหมือนกันในการประกอบการลงทุน

ข้อนี้หรือเปล่าที่ทำให้การต่อสู้ระหว่างอำนาจในการเมืองไทยต่อมาถึงปัจจุบัน ยังต้องยกเสียงกันถึงบัญหาห้ามข้าราชการประจำไม่ให้มีตำแหน่งการเมือง หรือห้ามไม่ให้ข้าราชการประจำไปมีหุ้นส่วนในธุรกิจเอกชนหรือห้ามเอกชนให้ลิขินราษฎร์เป็นต้น ซึ่งมักไม่ได้รับการทั้งนั้น เพราะทุกคนล้วนเป็น “เอกชน” ด้วยกันทั้งนั้น

ข้อสังเกตต่อมาคือบทนินพนธ์ไม่ได้จำแนกความแตกต่างในกรรมสิทธิ์ปัจจัยการผลิต กับปัจจัยการยังชีพ ดังตัวอย่างที่ให้ว่าการเลี้ยงชีพของคนขอทาน “จำต้องมีที่เช่นประทุมสามยอดหรือตระพาหันเป็นต้น เป็นที่ทำการขออย่าง ๑ ต้องมีทุนคือโภนทับกรรชั่ง ตลอดจนอาหารที่กินไปในเวลาเช้า เป็นเครื่องให้ทำการขอทานอย่าง ๑ ต้องใช้แรงที่เดินไปตลอดจนขับร่อง หรืออ้อมวนขอทานอย่าง ๑ จึงจะได้ผลทานเป็นสมบัติเครื่องเลี้ยงชีวิต” ความหมายของทุนกับแรงและที่ดินในบทนินพนธ์จึงไม่ได้พิจารณาถึงสัมพันธภาพของปัจจัยทั้ง ๓ ใน การผลิตและการสร้างมูลค่ายังเป็นลักษณะสำคัญของ “สินค้า”

น่าสังเกตว่าแม่คำว่า “สินค้า” ก็ยังไม่มีการใช้ในบทนินพนธ์นั้น ยังใช้คำว่า “เข้าของ” อุ่น การอธิบายถึงกำไรจากการค้าก็ต้องเป็นกำไรที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเข้าของที่เจ้าของทุนได้รับทำงานของซื้อขายเพียงเป็นต้น ทั้งหมดนี้เป็นลักษณะของการผลิตและการแลกเปลี่ยนในระบบก่อนทุนนิยม (อุตสาหกรรม) ซึ่งทุนที่มีบทบาทนำได้แก่ทุนการค้าหรือที่เรียกว่าทุนพาณิชย์ (merchant capital)^๗

ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของสังคมที่ระบบการผลิตยังเป็นแบบทุนพาณิชย์และทุนอุตสาหกรรมยังไม่ได้ก้าวขึ้นมาครอบงำ จะเห็นได้ว่าแนวคิดและlogicทัศน์แบบก่อนทุนนิยมที่ให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์เชิงธรรมชาติ ลักษณะชีวิตแบบองค์อินทรีย์ที่เน้นดุลยภาพในสังคมและในชีวิตประจำวัน ไม่ถึงความไม่เท่าเทียมกันของคน กล่าวอย่างสั้นๆ เป็นlogicทัศน์ที่ยังถืออาคนเป็นจุดหมายมากกว่าสินค้าหรือการผลิตและกำไรเป็นต้น ดังที่สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงฯ ทรงชี้ช่องทางที่จะเห็นทั้งทุนและแรงงานปรองดอง อย่าไว้หากัน

ในบรรดาข้อเสนอต่างๆ นั้นชี้งrough เอามาจากของฝรั่ง มีข้อนึงที่ให้ลูกจ้างเป็นเจ้าของทุนเองคือหากทางช่วยกันลงทุนเป็นเจ้าของบริษัท ซึ่งในทางหลักการก็คือวิธีการหนึ่งของระบบสังคมนิยม แต่บทนินพนธ์ก็เห็นว่า “ดูชอบกล” เพราะลูกจ้างคงไม่สนั่นได้ในการค้าสู้เจ้าของทุนซึ่งมี “บัญญา...การผ่อนสั้นยาวต่างๆ และอุบາຍให้พริบ” หากลูกจ้างทำการค้า

๗ ดูความหมายและบทบาททางประวัติศาสตร์ของทุนพาณิชย์ได้ใน Karl Marx, *Capital*, V.III, (New York, International Publishers, 1967), pp. 323-37; M. Dobb, *Studies in the Development of Capitalism*, (New York, International Publishers, 1947); Elizabeth Fox-Genovese & Eugene D. Genovese, *Fruits of Merchant Capital*, (London and New York, Oxford University Press, 1983), pp.

ของการที่จะสอดส่องตักตวงเพื่อประโยชน์ของบริษัทคงลดหายไป เป็นอันว่า วิธีนี้ใช้ทั่วไปไม่ได้ ซึ่งคงเป็นการคิดที่วางแผนอยู่บน ธรรมชาติของคนมากกว่าในเชิงของการจัดการและในทางการเมือง

ข้อสุดท้ายที่น่าสนใจอย่างมากคือการที่บันทึกไว้คำว่า “อึ้งยี้” ในความหมายของคำว่าัญญเนียนหรือสภาพแรงงาน ทั้งนี้ด้วยเห็นว่าผู้อ่านคนไทยเข้าใจความหมายของคำว่า อั้งยี้ดีอยู่แล้วจึงไม่ต้องการประดิษฐ์คำใหม่ขึ้นมาให้สับสน การที่เลือกคำนี้ก็เพราะจุดประสงค์ของญเนียนและอั้งยืนนั้นเหมือนกัน คือ “ตั้งโดยความประสงค์จะช่วยคนชนิดเดียวกัน” ถ้าหากใครในปัจจุบันไปเรียกสภาพแรงงานว่า “อึ้งยี้” คิดว่าคงเกิดปัญหาทะเลกันขึ้นอย่างแน่นอน

ประการสุดท้ายต้องยกย้ำอีกรอบว่า “ทุนกับแร่” นี้ไม่ใช่บทความวิชาการอย่างละเอียด ลึกซึ้ง หากแต่เป็นคำอธิบายหรือการบรรณาในเรื่องและวิชาต่างๆ ที่ชั้นชั้นนำสยามสมัยนั้นได้เริ่มเรียนรู้และที่เข้ามายังพระราชอาณาจักรพร้อมกับอารยธรรมและอำนาจการเมืองของมหาอำนาจตะวันตก บทความจำนำวนมากตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์วาระญาน ^๔ อันเป็นหนังสือพิมพ์สำหรับหอพระสมุดวาระญานซึ่งก่อตั้งขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ ความสำคัญของเอกสารเหล่านั้นข้อหนึ่งคือให้ข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาและการรับรู้ในลิ่งที่เรียกว่า “ความรู้สมัยใหม่” ของชั้นชั้นนำไทย วิธีการรับและการทำความเข้าใจตลอดจนการเผยแพร่ความรู้ต่างๆ เหล่านั้น ทั้งหมดนี้ย่อมาช่วยให้ความกระจางต่อโลกทัศน์และภูมิปัญญาไทยในส่วนของชั้นชั้นนำ ว่ามีลักษณะและเนื้อหาเป็นอย่างไร มีผลต่อพัฒนาการทางปัญญาในทิศทางใดและกระแสทั้งมีอิทธิพลมากน้อยอย่างไรต่อการปรับเปลี่ยนนโยบายและโครงสร้างสังคมสยามในเวลาต่อมา.

^๔ รายละเอียดเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์วาระญานในชุด “วาระญาน” วารสารอักษรศาสตร์ ปีที่ ๒๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม ๒๕๓๓), ๙๙-๑๐.

เรื่องทุนกับแรง*

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

นิ ยายนางเรื่องขึ้นต้นมักจะร้องแกร่ง “ไปมีสนุกสนานอยู่ต้อนปลาย ผู้เล่านิยายอย่างนั้นเข้าเกรงคนพังจะเบื่อเสียก่อน เข้าจึงมักบอกกล่าวไว้แต่ก่อนตั้งต้นว่า “นิยายเรื่องนี้ไปข้างปลายรบกันใหญ่” ดังนี้ เรื่องทุนกับแรงที่จะพรรณนำไปนี้ก็ถือเหมือนจะเป็นทำหนองเดียว กัน ข้าพเจ้าจึงขอบอกกล่าวเอาไว้อย่างผู้ที่เข้าเล่านิยายแจ้งไว้ให้ห่านทั้งหลายทราบ

และการที่จะเรียนเรื่องเรื่องทุนกับแรง ลงเป็นคำอธิบายแก่ห่านทั้งหลายครั้งนี้ ข้าพเจ้าได้ตริตรองเค้าเงื่อนที่จะตั้งเป็นรูปเรื่องหลายสถาน เพราะเรื่องนี้เป็นเรื่องกว้างขวาง แลยกากที่จะพรรณนาให้พิสดาร พอดเข้าใจปูโรร่วง ในที่จำกัดเท่าที่มีหน้ากระดาษส่วนหนึ่ง ในหนังสือพิมพ์ชิรัญญาณนี้ได้ แต่อย่างไรก็ตี ข้าพเจ้าจะลองเรียนเรียงดู ถ้าหากจะตกขาด พลาดพลั้งประการใดต้องขอໄภัยโถะ

การอธิบายเรื่องทุนกับแรงนี้ ข้าพเจ้าเห็นควรจะต้องกล่าวด้วยลักษณะเลี้ยงชีวิตของ คนทั้งหลายพอสังเขปเป็นเบื้องต้น ธรรมชาติชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย ตามคำพระท่านเทศนา อุปรมາว่าเหมือนแบลวไฟ การที่อาจจะดับได้โดยง่ายหรือความแปรปรวนประการใด ตาม ประมัตโนหารจะยกไว้ กล่าวอนุโลมตามคำอุปะมา ในที่นี้ ประศักดิ์ความที่แบลวไฟจะติดอยู่ได้ เพราะอาไครยด้วยมีเชื้อต่างๆ กล่าวคือไส้ตะเกียงและน้ำมันเป็นต้นเพิ่มเติมอยู่พอเพียง ฉันได้ก็ตี ชีวิตของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย ยอมต้องอาไครยเครื่องบำรุงเลี้ยงต่างๆ คืออาหาร เป็นต้น เจือน้อยไม่ขาดจึงจะอยู่ไปได้ เป็นธรรมชาติสามัญสัตว์ทั่วไป ดังนี้ เมื่อว่าโดยย่อ ความรักษาชีวิตเป็นเครื่องบังคับให้คนทั้งหลายต้องขวนขวยหาทรัพย์สมบัติ เครื่องเลี้ยง ชีวิตอยู่ด้วยกันทั่วไป ครรเกิดมาก็เสมอ มีปัญหาประจำตัวอยู่มาให้จำต้องคิด ว่า “จะ ประกอบการอย่างได้ดีหนอ ซึ่งจะได้สมบัติพอบำรุงเลี้ยงชีวิต ไปกว่าจะสิ้นกำลังสั้งช้ำ?” ดังนี้ ทั่วทุกตัวคน

* จาก วชิรัญญาณ เล่ม ๑ (ตุลาคม-มีนาคม ๘๓. ๑๓) หน้า ๒๓๔-๒๖๔

จาก	๗	หนังสือเก่า

ก็แลกการที่จะพึงได้สมบัติเครื่องเลี้ยงชีวิตนั้น ว่าโดยธรรมชาติ คนแรกเกิดมาทำกำลังและความสามารถยังอ่อน จำต้องอาไศรยผู้ใหญ่ ซึ่งเขามีกำลัง กล่าวคือปิดตามารดาเป็นต้น เลี้ยงดูด้วยเศษสมบัติซึ่งเขามีอยู่ในริกไปกว่าจะเดินใหญ่ จึงทำมาหากินได้ด้วยกำลังของตนเอง ในขั้นนี้ต้องขวนขวยหาทรัพย์สมบัติเลี้ยงตัวด้วย ให้มีเศษเหลือบไว้โภคพอเลี้ยงบุตรหลานอันเป็นเพื่อนมนุษย์ที่ยังอ่อนกำลังด้วย และเก็บไว้กินเมื่อภัยแก่ ด้วยครั้นแก่ชราลง สิ้นกำลังวังชาจะขวนขวยหาทรัพย์สมบัติต่อไปไม่ไหว ก็กลับลงต้องอาไศรยเพื่อนมนุษย์ที่มีกำลัง กล่าวคือบุตรเหล่านเป็นต้น ช่วยเลี้ยงดูทำงานกับเมื่อเป็นทารก จะต่างกันที่บางที่มีสมบัติ เป็นเศษเลี้ยงได้สะสมไว้ ช่วยกำลังผู้ปฏิบัติไปกว่าจะตาย ธรรมดายาการเลี้ยงชีวิต ถึงจะแสวงหาสมบัติตัวยลักษณะแลกการต่างกันประการใด เป็นต้นว่าจะทำการ หรือประกอบการค้าขาย หรือการได้ๆ ธรรมดายาประโยชน์ความมุ่งหมายย่อมอยู่ในทางที่ว่ามานี้ แม้ที่สุดพระภิกษุสงฆ์ซึ่งตัดломากอกไปถือแต่บำบัด เที่ยววิถีข้าราชการเข้าแต่พ่อเลี้ยงชีวิต ก็มิได้พ้นจากธรรมด้าอันนี้

ลักษณะการแสวงหาสมบัติเครื่องเลี้ยงชีวิต ตามตำราว่าต้องอาไศรยปัจจัยทั้ง ๓ กล่าวคือที่อย่าง ๑ ทุนอย่าง ๑ แรงอย่าง ๑ ยกอุฐาหารณอย่างต่างๆ เช่นคนขอทานเลี้ยงชีวิต จำต้องมีที่เช่นประถุสามยอด หรือตะพาหันเป็นต้น เป็นที่ทำการขออย่าง ๑ ต้องมีทุนคือโภทนทับกรับดึง ตลอดจนอาหารที่กินไปในเวลาเข้า แบนเครื่องให้ทำการขอทานอย่าง ๑ ต้องใช้แรงที่เดินไปตลอดจนขับร่อง หรืออ้อนวอนขอทานอย่าง ๑ จึงจะได้ผลทานเป็นสมบัติเครื่องเลี้ยงชีวิต ปัจจัยทั้ง ๓ นี้จำเป็นต้องอาไศรยทั่วไปในการแสวงหาสมบัติไม่ว่าอย่างใดๆ เป็นต้นว่าจะตั้งโรงสีไฟก์ต้องหาทุนเป็นเบื้องต้นแล้ว ต้องหาที่ตั้งโรงสี และต้องใช้แรงเสมีนและนักงานกลไกตลอดจนกุลีขันเข้า ต่อมีบริษัทณจึงจะทำการได้ จะป่วยกล่าวไปไยก็ถึงการค้าขายอย่างอื่นๆ ที่สุดพระบิณฑบาตรก็ไม่พ้นไปจากต้องอาไศรย ที่ ทุน แลแรง กล่าวคือที่ซึ่งจะได้เข้าบำบัด แรงที่ต้องไปรับบำบัด ชนนี้ จึงจะได้เข้าบำบัดมารบิโภค ขอรวมความยุติลงว่า บรรดาการหาสมบัติ จำต้องอาไศรยปัจจัยทั้ง ๓ นั้นทั่วไป

พระนามาในขั้นนี้เหมือนเป็นอารัมภภัตตา พอยให้ท่านทั้งหลายเข้าใจความที่หมายในคำว่าทุนกับแรงเสียขั้นหนึ่ง ถ้าจะเบรียบความก็เหมือนเดินออกประตูบ้านมาถึงถนนหลวงอันเป็นทางหล่ายแพร่ง จะเดินต่อไปพร้อมกันทุกทางในที่เดียว ไม่ได้ ข้าพเจ้าจึงจะเลือกเอาแต่ทางหนึ่ง กล่าวคืออธิบายเรื่องทุนกับแรงในการค้าขายต่อไป

การค้าขายเมื่อรวยยอดเอาแต่ใจความก็คือ เสาหาหรือสร้างสมสิ่งของอันคนควร

ต้องการสิ่งใด ในประเทศที่ราคาถูก เพราะมีมากแลหาได้ง่าย พาไปขายเอกสาราแฟพในประเทศที่มีของเช่นนั้น้อยหาได้ยาก หมายผลกำไรเป็นสมบัติที่จะได้ในการนั้น เป็นต้นว่า ยาวยแม่ค้าที่ค้าผักตามท้องน้ำ แกรู้ว่าผักมีชูกชุมตามเรือกสวน จึงหาเรือไปรับซื้อด้วยราคากูๆ พากลับมาขายตามท้องน้ำในบางกอก ก็ที่ไม่ได้มีผัก ใครอยากกินก็ต้องยอมซื้อยาวยแม่ค้า ให้ราคากาแฟพขึ้น ยานั้นก็ได้กำไรเป็นสมบัติเครื่องเลี้ยงชีวิตของแก เหมือนกับได้เงินเดือนในการที่ค้าผักนั้น หรือมีคนนั้น อิกอย่าง ๑ เมื่อคนเข่นการค้าไม่ขับสัก ในเมืองไทย เราเมื่อป้าไม่สักมาก แต่ที่ญี่ปุ่นไม่มี เขาต้องการไม่สักต่อเรือบ พากพ่อหักกิจดหาก็หื้อไม่สักที่เมืองนี้ เลือยเป็นไม้เหลี่ยมส่งออกไปขายที่ญี่ปุ่น เอากำไรเป็นสมบัติได้ในการที่ทำนั้น ธรรมดากการค้าขายว่าโดยใจความเป็นหน่อง ตัวอย่างที่ได้ว่ามานี้ทุกๆ อย่าง ไม่ต้องยกอุธารณ์มากมายให้ยืดยาว จะกล่าวแต่ลักษณะการที่ลงทุนทำการค้าขายเป็นต้นไป

การที่ลงทุนทำการค้าขายนั้น ถ้าจะแยกออกโดยลักษณะก็เป็น ๒ อย่าง คือลงทุนทำเป็นการเอกชน เช่นโรงสีไฟบางโรงที่มีอยู่ในกรุงเทพฯ นี้เป็นตัวอย่าง อย่าง ๑ ลงทุนทำเป็นการบริษัท เช่นบริษัทรถร่วงในกรุงเทพฯ นี้เป็นตัวอย่าง ๑ การที่ลงทุนทำเป็นการของเอกชนนั้น ว่าโดยใจความก็คือ ทำคนเดียว ได้คนเดียว เสียคนเดียว การเข่นนี้ ถ้าเป็นการเล็กน้อย เช่น ค้าเข้าหรือออกร้านขายของ หรือที่สุดทำโรงสีไฟโรงเลื่อยไม่ในกรุงเทพฯ แลไม่มีทางที่จะฉบิบทาย ก็เป็นการดีแล อาจจะทำได้โดยส่วนตัว แต่เศรษฐีที่จะมีทรัพย์มากมายถึงพอจะทุ่มเทลงเป็นทุนทำการใหญ่ๆ นั้น ในโลกนี้ก็มีน้อย ถึงจะมีมาก การค้าขายในโลกนี้มันไม่ใช่จะมั่นคง เสมอเมีรักกันว่าจะไม่ฉบิบทายไปทุกอย่าง ว่าที่แท้ที่ไม่มีรักกันมากกว่าที่มีหลายสิบเท่า เพราจะนี้ผู้มีทรัพย์ถึงจะอยากระบกวนการค้าขายเอากำไร ย่อมขาดยั่นต่อความไม่แน่นอนอยู่เป็นปกติ ถ้าลงทุนทุ่มเทลงไปพลาดทำกิจถึงเสาร่อนไม่ติดดิน แต่ฝ่ายที่เข้าทุนกันทำการเป็นบริษัทนั้น ถึงกำไรจะได้น้อย โดยจะต้องแบ่งแจกกันไปตามหุ้นส่วน ทุนที่ต้องลงก็คงจะเล็กน้อย โดยอุกหนักใจเห็นการนั้นติดจะไม่แน่นาย จะขับขยายขายหุ้นออกตัวไปเมื่อได้ก็ไม่สู้ยาก ที่สุดถึงการบริษัทจะฉบิบทายลงจริงๆ ก็ไม่ถึงล่มจมอย่างทุ่มเทคำนเดียว เป็นการได้เบรียบอยู่เช่นนี้ ถึงผู้มีทรัพย์สมบัติมาก ก็มักชอบลงทุนทำการเป็นบริษัท เป็นต้น ว่ามีเงินทุนอยู่ร้อยชั่ง เอาไปเข้าหุ้นบริษัทรถเสีย ๕๐ ชั่ง เข้าบริษัทเรือแต่ ๕๐ ชั่ง ถึงบริษัทเรือจะล้มละลาย บริษัทรถยังมีกำไร ก็ไม่ฉบิบทายหมดทุนทั้งร้อยชั่ง ที่ว่ามานี้ไม่ต้องป่วยกล่าวไปถึงว่าการเรียรายเป็นบริษัท ย่อมเป็นทางที่จะหาทุนได้มาก เพราะเหตุที่ครุ อาจจะเข้าหุ้นส่วนมาร่วมกันเป็นกองทุนได้ใหญ่ๆ ขอตัดความลงแต่ร่วด้วยเหตุนี้เป็นต้น การที่ลงทุนทำการค้าขายในประเทศไทย หรือที่ใดๆ ที่ทำเป็นการใหญ่ จึงทำกันเป็นบริษัท

มากกว่าอย่างทำเป็นเอกสาร

ลักษณะที่จะตั้งบริษัทนั้น ตรงกับอย่างที่เขาว่า มีอุปเห็ท
หัวมหลังซ้าง ไม่จำเป็นແລຍກที่จะอธิบายให้พิสดารในที่นี้ ว่าแต่

โดยรูปของการบริษัท ก็คือการค้าขายอย่างใด จะต้องลงทุนทำเท่าไหร่เป็นต้น ประมาณว่าแสนบาท
ผู้ด้วยศักดิ์การนั้นจะเป็นหุ้นละ ๑๐ บาท หมื่นหุ้น ครึ่มเมษาเงินเหลือใช้เห็นว่าเก็บไว้เปล่าๆ
ไม่ออกผล ก็เอาไปซื้อหุ้นๆ หนึ่งหรือสองหุ้นจนร้อยหุ้นพันหุ้น ตามแต่จะมีกำลังและความ
นิยมในการนั้นแล้วสมมติให้ผู้มีหุ้นด้วยกันเช่นนี้เป็นที่ริวางใจ เป็นผู้จัดการค้าขายอันนั้นแทนตน
ก้าค้าขายได้กำไรมาเท่าใด ก็แบ่งเป็นหมื่นส่วนเท่ากับหุ้น ครองทุนไว้กีหุ้นกีได้เท่านั้นส่วน
ไม่จำต้องอธิบายข้อนี้ให้ยืดยาวยิ่งไปกว่านี้ ขออุดิความแต่ว่า ทุกที่ทำการค้าขายเป็นการ
เอกสารกีตาม หรือเป็นบริษัทกีตาม ย่อมเป็นของบุคคลซึ่งมีทรัพย์สมบัติบริบูรณ์เหลือบริโภค^{*}
ใช้สอยของเขาแล้ว จึงเอาเศษมาเป็นทุนทำการค้าขายเพื่อจะให้เกิดผล ดีกว่าเก็บนิ่งไว้เปล่าๆ
เมื่อจะว่าที่แท้ก็เหมือนเป็นการค้ากำไรอยู่ในตัว ถ้าการค้าดีหรือพอแต่ประมาณอยู่ต่ำบ้าได
ความวิตกในการที่จะเลี้ยงชีวิตกีย่อมไม่มี

ก็แต่การทำการค้าขาย ใช้ว่าเคยดีได้กำไรมาในที่แรกแล้วจะมีกำไรไปเสมอเมื่อได
ตัวคนเรามีโรคภัยไข้เจ็บคอยเบียพอยโดยธรรมชาติ ฉันใด การค้าขายก็ย่อมมีอันตราย
ต่างๆ เหมือนโรคภัยไข้เจ็บคอยเบียพอย ฉันนั้น เหตุอันตรายในการค้าขายในข้อต้น
ก็คือถูกเวลาเข้าไม่ต้องการซื้อสินค้าเช่นนั้นประการ ๑ ยกอุราหรณ์อย่างต่างๆ เช่น ยาย
เจ้าขัมจิ...*

...เมืองนอนของตนมา ท่านทั้งหลายจะสืบสวน หรือแม้แต่จะพิจารณาดูด้วยปัญญา ก็จะได
ความว่า เพราะจีนเหล่านั้นจะทำมาหากินในเมืองจีน หาสมบัติไม่ได้ถึงเดือนละแปดบาทเท่า
บาท และได้ความเดือดร้อนเพราะขาดสนจนยาก จึงสูญเสียบ้านทิ้งเมืองของตนเข้ามาหากินให้ได
ส่วนกว่าหนึ่น ท่านทั้งหลายก็ยอมรู้จักเจกอยู่ด้วยกัน จึงคิดถูกความอึกข้อหนึ่ง คือธรรมชาติ
ย่อมมีเรี่ยงแรงและความพากเพียรอดทนที่จะทำการหนักต่างๆ ถ้าจะว่าในส่วนนี้ แบบต้อง^{*}
ยอมว่าจะดีกว่าชาวเราโดยมาก เหตุใดจึงหากินไม่พอท่องได้ในเมืองจีน คำอธิบายในข้อนี้มี
ใจความว่า เพราะในเมืองจีนมีคนมากกว่าพืชผลซึ่งจะเกิดขึ้นทันเลี้ยงกันเป็นต้นเด้า อุปราช
ความเหมือนมีภาวะอยู่แห่ง ๑ ว่าเช่นเกะสีชัง มีชาวเกะอยู่ประมาณ ๒๐๐ คน ทำไร่กง
ตามที่ดินมีอยู่ในภูมิประเทศนั้นค้าขาย พอยได้สมบัติมาสู่กันกิน ภายหลังลูกหลวงของชาวเกะนั้น

*ต้นฉบับถ่ายไม่ครบถ้วนจากพิมพ์จากห้องสมุดมหาวิทยาลัยคอร์แนล ขาดหน้า ๒๔๑ - ๒๔๘

เกิดมากขึ้นกว่าที่ตายไป มีจำนวนคนอยู่ในケーアสีซังเบรียบว่ามากขึ้นเป็น ๓๐๐ คน แปลว่ามีห้องที่จะต้องการกินอาหารมากขึ้นกว่าแต่ก่อนอีกร้อยห้อง แต่ที่ดินในケーアสีซังถูกทำเป็นเรื่องได้เท่าได ก็ได้ทำมาจนหมดที่ เหลือแต่โขดเข้าซึ่งจะปลูกอันเดลงมีได ผลที่จะทำไดในケーアนนี้ไม่พอถึง ๓๐๐ ห้อง ณ นี้ ชาวケーアสีซังจะทำอย่างใด ถ้าจะอยู่ไปด้วยกันทั้งสามร้อยก็ได แต่แบ่งอาหารที่เคยกินสองร้อยอีก เคลื่ยอกไปเป็นสามร้อยไม่อีก หรือปล่อยให้อดเสียร้อยห้องเท่านั้น อุปกรณ์นั้นดี ถ้าจะเอาเป็นเค้าตั้งพิจารณาออกไปให้เป็นบ้านเมือง ซึ่งผู้คนพลเมืองมากมายกว่าพืชผลในพื้นเมืองก็ทำนองเดียวกัน จะต่างกันที่บ้านเมืองผู้คนมากไม่เห็นหน้าบันตัวกันถ้วน ซึ่งอาจจะอาไศรัยให้วารช่วยเหลือเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันทั่วไปได อย่างชาวケーアลึกๆ ซึ่งมีแต่ร้อยสองร้อยคน ตกอยู่ในเมืองไครยาสาวได้สาว渺ฯ การจึงตกหนักอยู่ในพวกมือสั้นต้องเที่ยวหาเสาวัลล์ต่อ เช่นมาอาไศรัยเมืองเราเป็นต้น การที่เป็นเช่นนี้ใช่จะมีแต่เมืองจัน ถึงญูโรปกิ้เหมือนกัน ประเทศอะเมริกาก็ตี เกาะօอสเตรเลียก็ตี แต่ก่อนมาก็เป็นแต่ป่าดง มีแต่พวกอินเดียนแแลคนป่าอาไศรัยเป็นบ้านเกิดเมืองนอน ฝรั่งแน่นกันญูโรปอยนไปตั้งทำมาหากินมากเช่นๆ จนเลยเป็นฝรั่ง ตั้งตัวเป็นอิสราภาพไปบ้าง คงขึ้นอยู่ในเมืองชาติภูมิบ้าง อาไศรยตัวหยุดนิ่งอย่าง ๑ เป็นเค้า ที่ทำให้ฝรั่งชาติใหญ่ๆ ประมูลกัน เที่ยวแย่งชิงรับรัด เอาบ้านเล็กเมืองน้อยไปเป็นเมืองขึ้นมิรู้หยุด เพราะถ้าไม่เช่นนั้น คนของตัวอพยนไปอยู่เมืองไหน เป็นต้นว่าคนอังกฤษหรือเยอรมันอพยนไปอยู่อะเมริกา ไม่ช้านานเท่าไดก็กล้ายเป็นคนอะเมริกันไป ตามผลประโยชน์ที่เขาจะพึงมุ่งหมายได้ในเมืองนั้นๆ เมืองเดิมก็เป็นอันเสื่อมเสียพลเมืองไปเปล่าๆ เปรียบเหมือนกับปล่อยน้ำฝนที่ล้นเหลืออย่างอ่างให้ไหลลงคล่องไปเสีย ณ นั้น การที่มีเมืองขึ้นเสมอชุดบ่องกลางบ้าน ให้น้ำที่ล้นเหลือไหลไปรวมลงคงย่อมเป็นประโยชน์แก่เจ้าของบ้านได้ไม่เหลือเปล่า เป็นต้นว่าคนเยอรมันอพยนไปอยู่ในเมืองขึ้นของเยอรมัน ก็ย่อมคงเป็นคนเยอรมัน อยู่ในบังคับบัญชาราชอาชีปตั้ง เยอรมัน ต้องการสิ่งของเครื่องใช้สอย และทุนรอนก็ย่อมซื้อหาในเมืองเยอรมันก่อน เมื่อถึงอีน อีกประการหนึ่ง การที่จะชุบเลี้ยงเกื้อหนุนกันในราชการเมื่อเมืองขึ้นมาก ก็มีช่องทางแลตำแหน่ง ที่ราชอาชีปตั้งจะยกย่องตั้งแต่เป็นบำเหน็จ คนในราชการถ่ายเทให้ไปครอบครอง หรือทำราชการตามเมืองขึ้น ให้คนได้ตั้งในราชการมากขึ้น โดยที่สุด เวลาเมื่อคึกคักความก่อหมายกำลังพากเมืองขึ้นเกื้อหนุนได้ตามควร เมื่อว่าโดยย่อ การที่หาเมืองขึ้นไว้ปล่อยให้คนอพยนไปอยู่ เปรียบเหมือนมีทำเลที่ให้ลูกหลวงไปออกเรือน ถึงจะไปอยู่ใกล้ใกล้ประการใด ก็คงยังต้องอาไศรัยให้วานกันได้อย่างวงศ์ญาติย่อมเป็นประโยชน์ทั้ง

เมืองชาติภูมิและเมืองขึ้น

ดูเหมือนข้าพเจ้าจะพระဏาเพ้ออ กไปนอกทางท้องเรื่อง
เสียบ้างแล้ว ถ้าเป็นเช่นนั้นต้องขอภัยไทย ความในห้องเรื่องดู
เหมือนหลีกมาเสีย แต่เมื่อพระဏาถึงการหาเลี้ยงชีพของคนทำงานด้วยแรงงานต่างด้าว
ย้อนไปจับพระဏาต่อตรังนั้นใหม่

ข้าพเจ้าได้กล่าวไว้ว่า เมืองใด ถ้าไฟร์พลเมืองมากกว่าพีชผลที่พึงจะมี ความลำบาก
ยากเข็ญของคนยากจนในเมืองนั้นก็มากขึ้น และการที่พวกจีนต้องอพยบเข้ามาหากินใน
เมืองเรานี้ให้เห็นเป็นตัวอย่าง ก็แล้วจะทอดทิ้งบ้านเกิดเมืองนอนไปหากินที่อื่นนี้ มิใช่การที่
คนจะพึงผลันทำไปได้โดยง่าย แต่ก็สืบมุขขังกรกลี้ยงไวนานๆ ปล่อยยังกลับเข้ากรง
คนเรานิสัยความรักที่เดียวอยู่ เคยอนอนย่อมมีเป็นธรรมด้า ถ้าไม่จำเป็นก็ยากที่จะตัดอาไลไป
ได้ ถ้าพอกอนอยู่ได้ราบได ก็คงยังอยู่ เพราะเหตุนั้น ถึงพลเมืองที่เหลือล้น จะออกไปทำมา
หากินที่อื่นมากเท่าได ที่ยังคงเบียดเสียดเบียดอยู่ในเมืองเดิม โดยเหตุที่ไม่มีทุนหรือ
โอกาสพอจะไปได้ด้วยอย่างใดๆ ต้องทนทุกข์อย่างอุ่นๆ ไม่ถึงใหม่ถึงเกรียมอยู่เป็นอันมาก
คนพวกนี้ในประเทศไทยมักอาไศรยรับจ้างในที่ทำการต่างๆ เป็นพื้น การรับจ้างเป็นการ
หมายประโยชน์ไม่แน่นอนได้ด้วยเหตุผลใด ได้อธิบายมาข้างต้นแล้ว เป็นต้นว่าบริษัทใด
ฉบับหายถึงล้มเลิก คนทำงานในบริษัทนั้นก็จำสิ้นประโยชน์อันเคยได ต้องเที่ยวซัดเซไปเบียด
แรงงานทำที่อื่นตามแต่จะหาได้ข้าหรือเรว ถ้าซักก็เดือดร้อนมาก ถ้าเรวก็เดือดร้อนน้อย
หรือบริษัทใดเกิดการเสื่อมเสียประโยชน์ลง ด้วยอันตรายประการใด อันจำเป็นที่เจ้าของทุน
เข้าจะต้องตัดค่าใช้สอยลงให้น้อย เพื่อป้องกันความฉิบหาย ค่าใช้สอยที่จะตัดนี้คือเงินเดือน
ของคนทำการ ย่อมเป็นสิ่งซึ่งจะตัดได้ง่ายกว่าอย่างอื่น เหตุใดจึงว่าดังนี้ อุปะมาว่าโรงสีไฟ
โรงหนึ่งขาดทุนเพราะเข้าลงราคา ถ้าจะตัดเงินทุนที่ซื้อเข้าไปลือกให้น้อยลง ก็แปลว่าเข้าสาร
ที่ตัวจะขายต้องน้อยลง คงขาดทุนอยู่นั้นเอง ถ้าหากว่าตัดเงินเดือนลงจ้างลงเพียงคนหนึ่งเดือนละ
๒ สลึง ลูกจ้างร้อยคนก็ลดค่าใช้สอยลงได้เดือนละ ๔๐ บาท เช้าที่เคยซื้อมาสีซ้อมขายเท่าได
ก็คงทำได้เท่าเดิมไม่ต้องลดหย่อน เป็นตัวอย่างอุปะมาให้เห็นดังนี้ จึงว่าการที่ตัดเงินเดือน
ลูกจ้างเป็นการอย่างง่ายที่เจ้าของทุนเข้าจะพึงทำ ในเวลาเมื่อจำเป็นจะต้องตัดค่าใช้สอย ถ้า
ลูกจ้างไม่ยอมก็เป็นอันเลิกจ้าง ปิดประตูหดหู่ทำการ ໂกรหักเสียคราวหนึ่ง ตั้งคุณเชิงดูใคร
จะอดก่อน ถ้าลูกจ้างทนไม่ไหวก็ต้องหันเข้าหาเจ้าของทุน ยอมทำการรับเงินเดือนเท่าที่ลด
ถ้าเจ้าของทุนแก้โรคหายได้ระหว่างนั้นแล้วก็ตี หรือตีต่องเห็นอาการจะหนักเกินไปก็ตี
ก็ต้องง้อลูกจ้างให้กลับมาทำการตามเงินเดือนเท่าที่ได้อยู่เดิม เมื่อร่วมความแต่โดยย่อ

ประโยชน์ฝ่ายเจ้าของทุนกับประโยชน์ฝ่ายลูกจ้าง มีเวลาเป็นฝ่ายศึกต่อกันด้วยเหตุต่างๆ ดังได้บรรณาพให้เห็นเป็นตัวอย่าง เหตุผลเหล่านี้เกิดขึ้นที่ไร่ เสมอเจ้าของทุนกับลูกจ้าง กอดคอปล้ำกันกลางน้ำ ถึงจะลงไปด้วยกันก็จริงอยู่ แต่เจ้าของทุนเป็นผู้มีกำลังไม่ซอกซ้าน เท่าข้างฝ่ายลูกจ้าง เพราะเหตุนั้น ข้างลูกจ้างจึงเห็นเป็นการจำเป็นจะต้องมีอุบายนเครื่องป้องกัน มิให้เจ้าของทุนกระทำการใดด้วยกันให้แก่คนได้ตามอำเภอใจ อุบายนี้พวกลูกจ้างทำเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน ที่เป็นอุบายนอย่างสำคัญนั้นคือการตั้งอังก์ยี่ ท่านทั้งหลายยังไม่ได้อ่านตลอดคำอธิบาย ของอย่าเพื่อปลงใจล่วงหน้าไปว่า อังก์ยี่ที่ข้าพเจ้าวานี จะอย่างยังสืบสิริกือ อังก์ยี่อย่างนี้เรียกตามภาษาอังกฤษว่า ญูเนียน แปลว่าสมาคมกีเด้ แต่ที่ข้าพเจ้าเอามาเรียกว่าอังก์ยี่ เพราะประโยชน์ข้างฝ่ายดีเป็นอย่างเดียวกับอังก์ยี่ ถึงฝ่ายไทยก็ไม่สู้ผิดทางกัน อังก์ยี่เป็นชื่อที่ท่านทั้งหลายเข้าใจซึ่งชานอยู่แล้ว จึงเห็นเป็นชื่อเหมาะสมกว่าอย่างอื่น อังก์ยี่รั่งนี้ เข้าตั้งโดยความประتصต์จะช่วยคนชนิดเดียวกัน อย่างเดียวกับที่จีนตั้งเพื่อจะช่วยสงบเคราะห์ พากเดียวกัน เป็นต้นว่าซ่างไม่ถึงจะรับจ้างทำงานอยู่ที่บริษัทใหญ่ ต่างกันแห่งละมากน้อย กีคน เขาร่วมกันเป็นพวกอังก์ยี่ช่างไม้ มีวินัยสำหรับรักษาผลประโยชน์ของช่างไม้ทั่วโลก ส่องสามข้อที่สำคัญคือ -

๑ ในเวลาปกติ ครรทำภาระรับจ้างได้ค่าจ้างมากน้อยเท่าใด ต้องเรียรายไปรวมไว้เป็นทุนในกงสิกลาง ซึ่งมีหัวหน้าเลือกกันในพวกช่างไม้ ให้เป็นผู้รับผลประโยชน์พอสมควร สำหรับจัดการกงสี

๒ ถ้าช่างไม้คนใด รับจ้าง หากผลประโยชน์ไม่ได้ เพราะป่วยเจ็บกีด หรือเพราะเจ้าของทุนขับไล่ หรือล้มละลายเสียประการใดก็ตี กงสีขาดออกเงินกลางพอเลี้ยงชีวิตกว่าจะหางานทำได้

๓ ความทุกข์อย่างใดเกิดขึ้น ในการที่จะหาเลี้ยงชีวิตของพวกช่างไม้ เช่นเจ้าของทุนในบริษัทบางแห่งจะลดเงินเดือนช่างไม้ลงเป็นตัน กงสีเป็นพนักงานที่จะดูแลจัดการบันเทาทุกข์ของพวกช่างไม้ตามควร กล่าวคือช่วยว่ากับลูกจ้าง หรือเสาะหาที่ให้พวกช่างไม่ได้ทำงานโดยราคากลาง เป็นต้น

๔ ในพวกช่างไม้ที่อยู่ในอังก์ยี่อันเดียวกัน เป็นไม่แย่งงานกันทำ เป็นต้นว่าเจ้าของทุนจะลดเงินเดือนช่างไม้ในบริษัทอันหนึ่ง ช่างไม้พวกนั้นไม่ยอม ถึงปิดประตูหดงานกัน ถึงจะไปว่าจ้างช่างไม้ที่รับเงินเดือนต่ำๆ อยู่ที่โรงอื่นให้มาทำการแทนช่างไม้พวกนั้นก็เป็นไม่รับทำ ดังนี้ ลูกจ้างในการอย่างใดก็มีอังก์ยี่เข้ากันตามการอย่างนั้นเป็นพวกๆ บางที่หลายๆ พวกร่วมกันเป็นกงสีใหญ่ขึ้นอีกชั้นหนึ่ง วิธีอังก์ยี่จีนตามความเข้าใจของข้าพเจ้าในพื้นประโยชน์ก็เป็น

จาก	๗	หนังสือเก่า

ทำนองนี้กล่าวคือ ดังเช่นเจ็บบางพวกร้าวที่พากันเข้ามาอยู่ในเมืองไทย เรื่อยเงินมอบไว้ในกงสึกกลาง และเลือกผู้มีความสามารถในพวงเดียว กันเป็นตัวเอีย ยิ่งเขียว อะไรต่ออะไร คือผู้จัดการกองสี เพื่อช่วยงานให้พวงกันทำแลทดสอบช่วยเหลือกันในเวลาขัดสน ถ้าเราแลดูแต่เพียงเท่านี้ อังค์จีนก็ตาม อังค์ยี่ฝรั่งก็ตาม ที่จะติดเตียนเขาว่า เป็นคิดอ่านการชั่ว ráya อันได้ ถ้าจะว่าก็เป็นความสามัคคีอย่างหนึ่ง ถึงจะมีควรสรรเสริญก็ต้องยอมว่าเป็นธรรมดากล่าวว่า ลูกของประชุมชนพวงนั้น ก็แต่ความพอดีในโลกนี้เป็นของหายาก สังเกตแต่ตัวเราที่ตื่นนอน บางทีก็เข้าไปบินดี บางทีก็สายไปหน่อย ที่จะกำหนดตรงเวลาพิกาลั่นห้องไม่ได้ ฉันได้ก็ต้องอื่นๆ ก็ทำนองเดียว กัน กล่าวแต่การอังค์ยี่ที่เราเคยรู้เคยเห็นมาในเมืองนี้ อังค์ต่ออังค์ยี่ต่างพวงประดิษฐ์รับกัน ประดิษฐ์รับกัน โดยเชื่อว่าพวงมากแล้วก็ภูมิคุณความรักพวงของตนเกินการจนต้องจับกุมปราบปรามกันบ่อยๆ อังค์ยี่ฝรั่งก็ทำนองเดียว กัน ผิดกันแต่ตั้งหน้าวิวัฒกับเจ้าของทุน หมายว่าทุนติกันเองอย่างเจ้าไม่

อุบَاຍของพวงอังค์ยี่ฝรั่งที่ทำแก่เจ้าของทุน เพื่อจะเอาเงินเดือนให้มากมีหลายเล่ม ที่สำคัญนั้นคือหยุดงานเสีย ทำนองเดียว กันกับที่เจ้าของทุนปิดประตู ซึ่งได้พร瑄มาแล้ว เป็นต้นว่า ช่างไม่ได้ค่าจ้างอยู่วันละ ๒ สลึง พวงอังค์ยี่ช่างไม่มาปักกษาพร้อมกัน เห็นว่าควรเอาค่าจ้างวันละ ๓ สลึง ตกลงกันต่างคนต่างไปร้องขอค่าจ้างขึ้น ถ้าเจ้าของทุนไม่ยอมให้พวงช่างไม่ก็พากันลาออกเสียหมดไม่ยอมทำงาน ผู้เจ้าของทุนจะไปหาจ้างพวงช่างไม่ที่อื่น ถ้าเป็นคนในอังค์ยี่ ก็ไม่มีครัวรับ ถ้าพวงกันยกกันยื่นเข้ามา พวงอังค์ยี่ก็ช่วยกันรุมรังแกต่างๆ การหยุดงานเช่นนี้ ถึงช่างหรือลูกจ้างอย่างอื่นๆ เมื่อเห็นแบบโอกาสจะทำได้เมื่อใด ก็ทำอย่างนี้ ถ้าทำพร้อมกันมากๆ บางทีเป็นการจลาจลถึงฆ่าพันกันก็มี อย่างเช่นในเมืองอเมริกา เมื่อเร็วๆ นี้พวงลูกจ้างการณ์ไฟห้างบุลเมนหลายพันคน พากันหยุดการเสียหมด ครั้นเห็นเจ้าของทุนตื้อตึงจะไม่ยอมตามใจ เจ้าพวงนี้ก็คุยกันเที่ยวทำลายรื้อเผาเครื่องรถไฟของบริษัทนั้นฉบับใหญ่เสียเป็นอันมาก โปลิศห้ามปราบก็ไม่ฟัง จับกุมก็ต่อสู้ จนอธิปัตย์ต้องส่งทหารไปปราบปรามยิงกันล้มตายลงหลายคนเจ็บสงบน การที่ลูกจ้างหยุดการเสียอย่างนี้ในยุโรป มีเนื่องๆ ต่างกันแต่รุ่นบ้างมีรุ่นบ้าง แต่ในเมืองฝรั่งเศสเมืองเดียว ในคฤหัตศักราช ๑๘๙๓ ลูกจ้างหยุดการเสียเช่นนี้ถึง ๔๓๘๐๐ ตำบล รวมลูกจ้างที่ได้หยุดการ ๑๗๐๑๒๓ คน เสียเวลาทำการเฉลี่ยรายตัว ๑๗๘๔๐๐ วัน และลงของการที่หยุดใน ๑๐๐ เรื่อง เจ้าของทุนต้องยอมตามลูกจ้าง ๒๕ เรื่อง เจ้าของทุนยอมปรานอมให้บ้าง ๓๒ เรื่อง ลูกจ้างต้องหันเข้าสู่เจ้าของทุน ๕๓ เรื่องดังนี้ เมื่อว่าโดยย่อ วิธีที่หยุดการเสียนี้ก็เป็นอาชญากรรมลูกจ้าง สำหรับ

จะเอาเปรียบเจ้าของทุน อย่างเดียวกันที่บิดประดิษฐ์เป็นอาวุธของเจ้าของทุนสำหรับเอาเปรียบลูกจ้าง ตกอยู่ในครมีกำลังทุนพอยที่จะอดทนได้กว่ากันนะ อุบัติของพากอั้งยี่คนทำงานยังมีนอกไปจากที่ได้ว่ามานี้อีกเป็นหลายประการ คือหากำลังในบาร์ลิเมนต์เป็นต้น แต่จะอธิบายให้พิสดารจะยืดยาวเหลือเกินนัก ว่าโดยย่อๆ ก็จะไม่พอความเข้าใจ จึงจะของยุติลงแต่ว่า ทุนกับแรงอุปurateาเหมือนกับคน ๒ คนทำงานในที่จำกัด ปีได้ฝนฟ้างามก็พออีกปากอีมห้อง ป่องดองไปด้วยกัน ถ้าปีได้ฝนแล้งหรือน้ำท่วมเข้าบ้านไม่บริบูรณ์ ก็เป็นต้องวิวัฒน์ยังกัน กินเสมอๆ จึงเป็นบัญหาว่า จะทำอย่างไรหนอ ที่จะให้ทั้ง ๒ ฝ่ายนี้เป็นผาสุก ป่องดองกันไปชั่วฟ้าแลนน์ได้ ?

ความคิดและความเห็นซึ่งแก้ไขบัญหานี้ มีเป็นอนกปริยา ใช้วิสัยที่จะพึงพรมณาให้ หมดในที่เท่านี้ได้ แต่จะลองเลือกมาอธิบายแต่บางอย่างพอให้เห็น คือ ในความคิดนั้นอย่าง ๑ เข้าจัดการเลี้ยงคนจน เพื่อจะบันเทาความเดือดร้อนของคนแก่เด็ก หรือคนซึ่งจะทำงานทำเลี้ยงชีวิตไม่ได้ ในการอย่างนี้ เข้าตั้งกฎหมายให้ผลเมืองตำบล ๑ เรียรายงานกันตามสมควร และเลือกันเป็นผู้ดูแลเลี้ยงเพื่อนบ้านที่ยากจนหาเลี้ยงชีวิตไม่ได้ มีโรงเลี้ยงคนจนเช่นนี้ตำบล ละโรง การเลี้ยงคนจนโดยวิธีนี้ พิเคราะห์ตามความคิดดููกเป็นการดี ทั้งที่จะกันคนอดตาย และบังคับให้เพื่อนบ้านจำเป็นต้องสงเคราะห์แก่กัน แต่ผลของการที่จัดอย่างนี้แต่ชั้นแรกทำให้ คนยอมเป็นคนจน หรือปลอมเป็นคนจน เพื่อจะนั่งนอนกินเนื้อผู้อื่นเสียโดยมาก จนเห็นมิ เป็นการ เข้าจึงทำกฎหมายเพิ่มเติมขึ้นใหม่ ตั้งจำกัดข้อ ๑ ว่าบรรดาคนจนที่จะมาให้เพื่อนบ้านเลี้ยง ต้องเป็นคนจนแท้ไม่มีทรัพย์สมบัติ ถ้ายังมีต้องขายเหลืองเสียก่อนจึงให้รับเลี้ยง อีกประการ ๑ คนจนที่พอมีกำลังจะกระทำการอย่างใด ต้องบังคับให้รับจ้างทำสิ่งของต่างๆ ซึ่งเป็นของทำขาย พอช่วยกำลังโรงเลี้ยง มีข้อบังคับเพิ่มเติมขึ้นดังนี้ เจ้าพวกรที่ไม่จนถึงสิ้น เนื้อประดาตัวก็ไม่กล้าเข้า คงเที่ยวทางงานทำแล้อลาวดไปตามอย่างที่ได้ว่ามาแล้ว จัดเอา เป็นการตั้งโรงเลี้ยงคนจนไม่พอแก่บัญหาได้

อีกอย่าง ๑ คือ ตั้งการขึ้นให้คนจนรับจ้าง เป็นต้นว่าปีได้เกิดทุพิกขะไภย ผู้คนอด อยากเป็นอันมาก อธิปัตย์จะเลี้ยงคนเหล่านั้น ครั้นจะแจกเสบียงอาหารให้เปล่าก็เปลือง ไม่มี ประโยชน์ จึงคิดการโยธา เช่นสร้างถนนหรือชุดคลองเป็นต้น จ้างคนที่อดอยากนั้นมาทำการ ตามกำลังที่จะทำได้ คิดค่าจ้างและเสบียง อาหารพอให้เลี้ยงตัวไว้กว่าจะสิ้นคราวอุด จึงทำให้ ไปทำการกินตามเดิม การอย่างนี้ อธิปัตย์คงต้องขาดทุนมากๆ ไม่คุ้มประโยชน์ที่พึงได้ เพราะคนกำลังอดอยากที่ไหนจะรีดัดให้ทำการอย่างจ้างอ่อนในเวลาปกติได้ เพราะฉนั้นจึง เป็นการที่ทำได้แต่บางคราว เพื่อความสงบเคราะห์แก่ราชภูมิ การอย่างนี้ในประเทศฝรั่งเศสได้

ลองทำเป็นการประจำครั้ง ๑ เพื่อจะเอาทำลังแพ่นดินออกหัวไว้ให้มีงานพอกคนทำทั้งเมือง ตั้งแต่ตั้งโรงงานคนจนทั้งที่ทำงานไม่ได้แล้วที่มีงานทำอยู่แล้ว พากันมาเข้าโรงงานของอธิปัตย์ จนไม่มีเงินไม่มีงานพอจะให้ทำ จะจัดการจำกัดเข้า เจ้าพวgnั้นไม่ยอม ถึงต้องเอาทหารเข้าปราบปราามจึงได้เลิกโรงงานนั้นได้

อีกอย่าง ๑ ซักชวนให้ไปทำกินต่างเมือง ดังได้อธิบายมาในตอน ๑ แล้ว อย่างนี้มันเป็นทวนกระแสน้ำใจคนอยู่ในตัว บังคับจับกุมให้จำไปไม่ได้ ก็ไม่เป็นอันแก้ขัดข้อง

อีกอย่าง ๑ การจัดการรองทุนให้ทำกินในประเทศไทยนั้นเอง อย่างนี้คือพวกเศรษฐีที่ใจบุญเข้ากันเป็นบริษัท ลงทุนรวมกันซึ่งก่อตั้งสำหรับประเทศไทยนั้น ซึ่งควรทำไว้ในเวลา คนขัดสนคนใดประสงค์จะตั้งความอุดถะทำไว้ในบริษัทนั้น และรับสัญญาภัยมั่นคงแล้ว บริษัทก็แบ่งที่ให้พอทำ ทั้งลงทุนค่าทั้งหมดท่ออม ค่าสัตว์พาหนะและเครื่องมือให้พอทำการ คนครัวนั้นทำได้ผลเท่าได้ แบ่งใช้ต้นทุนแลดูกอเบี้ยเล็กน้อย ให้แก่บริษัทตามที่จะกำหนดกัน เหลือนั้นก็เอาไว้ใช้เลี้ยงชีพ ผ่อนไปกว่าจะใช้ต้นทุนหมดเมื่อได้ ก็ได้ที่ดินแลสิ่งของทั้งปวง เป็นสิทธิ์แก่ตัวต่อไป การอย่างนี้ได้ทราบว่าเข้าจัดในประเทศไทยนั้น เป็นประโยชน์ดี แต่จะจัดที่ไหนอีกบ้างหาทราบไม่ แต่เมื่อคิดถึงการที่จัดอย่างนี้ เมื่อผู้คนพลเมืองเกิดเพิ่มแน่นหนา จะหาที่ให้พอกันก็ยาก อีกประการ ๑ ที่แผ่นดินในเมืองยุโรป มักมีเศรษฐีเป็นเจ้าของรายละมากๆ อาไรยนบำรุงตัวอยู่ด้วยค่าเช่าที่ ที่ไหนในคราจยอมขายเสียง่ายๆ ใช้แต่เท่านั้น พวคนที่ไปรับทำงานใช้จะมีความพากเพียร และเก็บหอมรอมริบไปทุกๆ คน และการไว้รำใช้จะบริบูรณ์ไปทุกปี ถึงจะได้ทุนแลสิ่งที่ทำเป็นของตัวเอง เช่นนั้น ก็มีทางที่จะพลาดท่าถึงดินหายกลับคืนลงเป็นคนเข็ญไปได้โดยง่าย

อีกอย่าง ๑ เจ้าของทุนกับลูกจ้างคิดยะตีแบ่งกำไรกัน คือบริษัทที่จะตีกับลูกจ้างอย่างนี้ ได้กำไรมากน้อยเท่าได้ แบ่งเอาเป็นของเจ้าของกิ่ง ๑ แยกแก่ลูกจ้างกิ่ง ๑ อย่างนี้ ตามตำรา สรรเสริญว่าเป็นทางดี เพราะเหตุที่ทำให้ทั้งเจ้าของทุนและลูกจ้างรักษาประโยชน์ของบริษัทด้วยกัน กล่าวคือ ถ้ายิ่งช่วยกันทำการให้ดีขึ้นได้เท่าได้ ก็ยิ่งได้ผลมากขึ้นด้วยกัน บริษัทที่ทำการอย่างนี้ก็มีบ้าง แต่เจ้าของทุนและลูกจ้างที่ยังคัดค้านการยะตีอย่างนี้ก็มีมาก ข้างเจ้าของทุนว่าที่ได้จะได้ด้วยกัน ถ้าขาดทุนเจ้าของทุนต้องขาดทุนถายเดียว อีกประการ ๑ เจ้าของทุนต้องลงทุนกับพระมหาภารีเป็นต้นกอเบี้ย เมื่อนันดังบริษัทที่ทำการได้กำไรเพียงร้อยละห้าต้องแบ่งครึ่งเหลือร้อยละสองครึ่ง ก็ย่อมเป็นการเดือดร้อนแก่เจ้าของทุนอยู่ ข้างฝ่ายลูกจ้างนั้นการที่ได้ส่วนในกำไรก็สมอว่าได้รางวัล โชคใหญ่ปีได้คือได้คุณลักษณะซื้ห้าบาท เล่าวลงมา ก็

คนละสองสามสิ่งไม่แน่นอน การที่จะได้กำไรและขาดทุนใช่ธุรของลูกจ้าง เห็นอย่างไรก็
อยากได้ให้มากๆ ไม่ต้องการจะดียะเด่นอันใด

อีกอย่าง ๑ ลูกจ้างเป็นเจ้าของทุนเอง คือพวกลูกจ้างซึ่งกันลงทุนคนละเล็กคนละน้อย
เป็นบริษัทแล้ว ทำการบริษัทนั้นแบ่งกันเอง อย่างนี้ดูชอบกล แต่ไปขัดข้องข้อใหญ่ที่การค้า
ขาย ใช่แต่ว่าต้องการปัญญาเป็นใหญ่ ยังการที่จะผ่อนผันสัมภาระต่างๆ ยังอยู่ในอุบัติเหว
พริบของเจ้าของทุนต้องทำนั้น พวกลูกจ้างเป็นผู้ทำเอง ได้เงินเดือนในตำแหน่งผู้ทำการแล้ว
การที่จะสอดส่ายตักตวงเพื่อประโยชน์ของบริษัทประการใด ก็แล้วไม่เห็น หรือดูไปไม่ถึง เป็น
อันใช่ทั่วไปไม่ได้

อีกอย่าง ๑ ถ้าทุนกับแรงเกิดวิวัฒนขึ้นเมื่อไร ต่างแต่งผู้แทนไปหาคนกลาง
เบรียบเที่ยบ บางทีก็ป่องดองไปได้บ้าง แต่เป็นการแต่เยียวยามิใช่ป้องกัน

ในส่วนความคิดการที่จัดแก้ไข ดูก็ได้พรมามากมายหลายอย่าง มันเหมือนเป็น
ของไม่มีที่สุด จะพรมตามต่อไปทำไม คราวนี้จะลองว่าด้วยความเห็นต่างๆ ที่ปรากฏในการ
แก้ปัญหาอันนี้ บางพวกลเห็นว่า ความลำบากยากเย็นซึ่งเกิดขึ้น เพราะเรื่องทุนกับแรงนี้ เป็น
เพราะความผิดของพวกลูกจ้างโดยมาก เพราะธรรมชาติผู้ได้ผลประโยชน์น้อย ชอบแต่จะรู้
เก็บหอมรอมริบ อย่าใช้สอยให้เกินการ เช่นเสพสุราฯมา หรือมีครอบครัว เมื่อไม่มีทุนพอ
จะเลี้ยงดูกันให้เป็นความผาสุกเป็นต้น คนที่เป็นเศรษฐีทั้งหลาย ตันเดินก็ยอมเป็นลูกจ้าง
หรือคนจนมาก่อน แต่หากว่าเข้มงวดมี จึงมีความเจริญได้เป็นเศรษฐีมีตัวอย่างอยู่เป็นอันมาก
ชอบที่พวกลูกจ้างจะเอาเป็นบรรทัดกระทำตาม หากว่าที่จะเขี้ยวเขี้ยวอาเนื้อเจ้าของทุนให้
เหลือเกินไม่ ถ้ารีดด้วยกระแทก ก็ใช้พวกลูกจ้างจะอยู่ได้ เมื่อได้
ความเห็นเช่นนี้ไม่ต้องบอกก็จะเห็นได้ว่า มักอยู่ในพวกลูกจ้างเป็นต้นนี้
มาก

ความเห็นในจำพวกนี้ช่วงตัวเป็นกลางอีกพวหนึ่ง เห็นว่าชิงก์ราป้าก์แรง มี
ความผิดและความจริงอยู่ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย ควรจะคิดผ่อนผันหน้างานได้บ้าง คนพวคนนี้ได้
คิดอ่านว่าก่อสร้างกับอธิปัตย์ ให้ตั้งกฎหมายขึ้นหลายอย่าง เช่นบังคับบริษัทซึ่งจ้างคนไว้ใน
ที่ทำการมากๆ ให้จำเป็นทำทักษะที่มีให้พอกเป็นที่อ้าไศรยมีความผาสุกของลูกจ้าง และ
บังคับบริษัทให้จำเป็นทำข้อัญญาแก่ลูกจ้างซึ่งมีอันเป็นไปในการที่ทำ เมื่อคนนี้ลูกจ้างขับรถ
รถหัก ตกลงมาข้าแข้งหัก จะทำการต่อไปไม่ได้ เจ้าของทุนจำต้องเลี้ยงดู หรือทำข้อัญญาให้พอก
แก่การ เช่นนี้เป็นตัวอย่าง แล้วด้วยอุบัติการณ์ล้มมือล่วงอย่างอื่นๆ อีกหลายประการ

ความเห็นฝ่ายสมัครพรคพวกลูกจ้างนั้น ยอมตรงกันข้ามกับเจ้าของทุนโดยปกติ

พวgnี้เห็นว่าเกิดมาเป็นคนเหมือนกัน ฝ่ายหนึ่งมั่งมีเงินทอง จนเกินใช้สอยแล้ว มิหนำซ้ำหัวหาเรอาเบรียบคนจน ก็เมื่อเงินมันไปรวมอยู่กับเศรษฐีเสียหมด ถึงคนยากจนจะทำประการใด จะเอาเงินมาแต่ไหน เพราะฉนั้น การที่เป็นอยู่อย่างนี้ หาเป็นยุติธรรมไม่ ขอบที่อธิปัตยจะตั้งกฎหมายเก็บภาษีทุนคนมั่งมีเอามาเฉลี่ยแก่คนยากจน เช่นตั้งโรงงานให้ค้าจ้างมากๆ เป็นต้น ให้ได้พอกิน อย่างให้คนต้องอดอยากเดือดร้อน พวgnที่มีความเห็นอย่างนี้ ย่อมคิดอ่อนรักล่าวตักเตือนอธิปัตย และหาอุบายต่างๆ ที่จะให้การเดินไปตามทางความประศงค์อยู่ฝ่าย ๑ แต่ยังมีคนในจำพวกข้างลูกจ้างนี้ ที่ความเห็นรุนแรงยิ่งขึ้นไปอีก พวgnเห็นว่า บรรดาอธิปัตยเป็นคนชั้นสูง ย่อมเป็นเศรษฐีและพวgnข้างทุนอยู่ทั้งนั้น ไปว่ากล่าววิจรณประสาดไม่ได้ ก็ผ่อนให้แต่เล็กน้อย ไม่เห็นทำทางที่จะสำเร็จได้ดังประศงค์ เสมอหนึ่งไปยอคนซึ่งยังไม่เข้า สู้ญี่渺า ให้ยอมด้วยกลัวไม่ได้ คนพวgnนี้ก็อตัวว่าเป็นเสือสิ้นจังก ก Araตินะเบิดลอบเที่ยวช่วงปาตึก กว้านเรือนโรงต่างๆ ให้หักทำลายหวังให้เกิดความชำรุดแก่อธิปัตย และพวgnซึ่งขัดขวางความประศงค์ของตน การระเบิดอย่างนี้ย่อมพาผู้คนพลเมืองซึ่งไม่ได้เกี่ยวข้องต้องล้มตายไปมากๆ อธิปัตยจับได้ต้องวางแผนบทกฎหมายประหารชีวิตเสียบ้าง จำคุกน้ำง นางพวgnก็เข็ดขยาด นางพวgnก็เลยเป็นน้ำเลือด โกรธว่าอธิปัตยฆ่าพวgnของตน คิดการประทุษร้ายต่างๆ จนถึง lobนผู้เป็นหัวหน้าในอธิปัตย เช่นประหารนับดีฟรังเศสต้องตายเมื่อเร็วๆ นี้เป็นตัวอย่าง บรรดาอธิปัตยในยุโรปต้องเพิ่มเติมกฎหมายบังคับจับกุม และอาชญากรรมพวgnโดยแข็งแรง และต้องจัดการโภลิศลาดตระเวรสืบสานป้องกันยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก แม้เช่นนี้ขอ บัญหาในเรื่องทุนกับแรงก์เสมออยู่ในระหว่างพิจารณา เป็นการที่จะต้องค่อยดูต่อไปภายหน้าว่าจะเป็นประการใด

เรื่องนี้ติดจะยืดยาวเกินต้องการ แต่มันลงเอยไม่ได้ ก็ต้องปล่อยเลี้ยงมา แต่กระนั้นขอท่านทั้งหลายอย่าได้เข้าใจว่าจะเป็นการวิจิตรพิสดาร และมิได้มีที่วิปลาศ คลาศเคลื่อนน้ำงเลย

ប៉ា កែ ប្រឹ

ប៉ាកែប្រឹតាមុទ្ធកែប់កែពាណិជ្ជកម្ម
កែប៊ីតាមុទ្ធកែប់កែពាណិជ្ជកម្ម
ប៉ាកែប្រឹតាមុទ្ធកែប់កែពាណិជ្ជកម្ម

ប៉ាបែប្រឹតាមុទ្ធកែប់កែពាណិជ្ជកម្ម

ប៉ាបែប្រឹតាមុទ្ធកែប់កែពាណិជ្ជកម្ម

